

К.Б. Марисюк
доцент, доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального права і процесу,
Інституту права, психології та інноваційної освіти
М.П. Комарницька
Інститут права, психології та інноваційної освіти

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ ЗЛОЧИННОГО УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ КОШТІВ НА УТРИМАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЙОГО ЗЛІСНОСТІ

Результатом взаємодії суспільно небезпечного посягання із об'єктом злочину є його наслідки, що є певним відбитком цього посягання у соціальній реальності. При цьому ті з них, які мають негативний, шкідливий зміст, є деструктивними змінами в суспільних відносинах, які охороняються кримінально-правовою нормою, визнаються суспільно небезпечними наслідками, котрі в об'єктивній стороні злочину виступають однією з її ознак (у матеріальних складах злочинів – однією з обов'язкових ознак)

Тривалий час ухилення від сплати коштів на утримання дітей (ст. 164 КК) вважалось злочинном із формальним складом, що виключало потребу у кримінально-правовій оцінці його наслідків. Такий підхід спирався на чинне в минулому законодавство та мав необхідне теоретичне обґрунтування. Так, характеризуючи злочинне ухилення від утримання дітей як злочину, що ставить у небезпеку життя і здоров'я громадян, В. С. Савельєва обґрунтовувала, що об'єкт злісного ухилення від сплати аліментів зазнає шкоди (опиняється в небезпеці) у зв'язку із самим фактом ухилення батьків від сплати коштів, що визначає склад злочину як формальний [1, с. 21].

Слід наголосити, що в доктрині кримінального права не сформувалось єдиного підходу до розуміння місця ознаки «злісність» в системі ознак складу злочину, передбаченого ст. 164 КК. Так В. С. Савельєва вважає її суб'єктивною ознакою ухилення від виконання аліментних зобов'язань складу злочину, вказуючи, що поняття злісності має безпосереднє відношення до характеристики суб'єктивної сторони складу [1, с. 27].

Як вказує Л. В. Дорош, одні автори типовими показниками злісності ухилення від сплати коштів на утримання визнавали його прийоми (зміна місця проживання, роботи, проживання за рахунок випадкових заробітків), інші пов'язували злісність із наявністю можливості платити аліменти. Сама ж дослідниця пропонувала пов'язувати злісність ухилення з його тривалістю (3 місяці й більше) або систематичністю (повторення його не менше 3-х разів із проміжками часу менше 3-х місяців) [3, с. 10–11]. Інші автори (зокрема, М. І. Бажанов та В. В. Сташис) злісне ухилення характеризували як таке, що є тривалим або систематичним, яке повторюється, незважаючи на відповідні попередження, поєднується з приховуванням місця перебування тощо [4, с. 150; 263]. Таким чином, злісність розглядалась багатьма фахівцями як якість суспільно небезпечного діяння, тобто об'єктивна ознака злочинного ухилення від сплати коштів на утримання.

Криміналісти нерідко пов'язують злісність ухилення від сплати аліментів саме з його тривалістю, з послідовною, настійливою позицією особи щодо порушень сімейного законодавства. Наприклад, Н. К. Семернева визнає злісним таке ухилення, яке є систематичним, триваючим невиконанням рішення суду, що набрало законної сили. Способами ухилення дослідниця називає часту зміну місця проживання чи праці без поважних причин, приховування роботи за сумісництвом або інших реальних джерел доходів [5, с. 180].

Оскільки питання про визнання ухилення від сплати коштів на утримання злісним тривалий час вирішувалось в кримінальному праві у кожному конкретному випадку окремо з врахуванням всіх обставин справи, то ця ознака була оціночною (адже її зміст не встановлювався кримінальним законом, а визначався у кожному конкретному випадку правосвідомістю особи, яка застосовує відповідну кримінально-правову норму).

Суспільно небезпечний наслідок ухилення від сплати коштів на утримання утворюється ненадходженням до фондів потерпілої особи (у її розпорядження) коштів, які вона мала отримати у вигляді аліментів. У теорії кримінального права такі наслідки визначаються як матеріальний збиток, який виражається у неотриманні належного – випадків, коли потерпілий в результаті злочину не отримує того майна чи коштів, які він вправі отримати, а винний, котрий їх утримує, зобов'язаний передати потерпілому за законом, договором, або з будь-яких інших законних підстав. Отже, суспільно небезпечні наслідки аналізованого злочину можна визначити як майновий збиток, що

утворюється в результаті невиконання одним із суб'єктів правовідносин з утримання свого юридичного обов'язку, внаслідок чого інший їх суб'єкт (дитина) позбавляється частини матеріальної підтримки.

Мінімально необхідний для утворення підстав кримінальної відповідальності розмір цього збитку відповідає сумі (сукупності) встановлених рішенням суду шести платежів (виплат) на утримання дитини чи будь-кого з батьків не менш як за шість місяців.

Визнання складів злочинного ухилення від сплати коштів на утримання матеріальними передбачає врахування серед їхніх ознак причинного зв'язку між діями та суспільно небезпечним наслідком. Причинний зв'язок – це об'єктивно існуюча закономірність, котра свідчить, що діяння є причиною, яка породила суспільно небезпечні наслідки. У кримінальному законі на причинний зв'язок вказано словами «призвели до виникнення...» у примітці до ст. 164 КК. Таким чином, у дискусії про каузальність бездіяльності (сутність якої зводиться до пошуку відповіді на питання про те, чи може бездіяльність заподіювати шкідливі зміни) український законодавець обрав позитивний варіант її вирішення: бездіяльність «ухилення від сплати коштів на утримання» визнана ним такою, що є причиною виникнення аліментної заборгованості, котра вказує на суттєвість шкоди правам і законним інтересам уповноваженого суб'єкта. Тому при кваліфікації злочину за ст. 164 КК слід взяти до уваги, що заборгованість зі сплати коштів на утримання дітей може виникати й за обставин, які не створені суспільно небезпечною поведінкою суб'єкта. Наприклад, її причиною може бути недобросовісна поведінка особи, уповноваженої на одержання аліментів (неотримання матір'ю малолітньої дитини платежів, які надходять на картковий рахунок). Заборгованість може виникнути й через неналежне виконання обов'язку щодо їх утримання адміністрацією підприємства, установи, організації, в які працює аліментозобов'язана особа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савельєва В. С. Уголовная ответственность родителей за злостное уклонение от уплаты алиментов. М. : ВЮЗИ, 1982. 63 с.
2. Вітвіцька В. В. Удосконалення кримінально-правової відповідальності за порушення матеріальних інтересів неповнолітніх. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2000. № 3. С. 55-60.
3. Дорош Л. В. Уголовная ответственность за злостное уклонение от платежа алиментов на содержание детей : автореф. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Л. В. Дорош. – Х., 1982. 18 с.
4. Бажанов М. И. Уголовно-правовая охрана личности. Х. : Вища школа, 1979. 220 с.
5. Уголовное право. Особенная часть. / отв. ред. : И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова, Г. П. Новоселов. М. : ИНФРА-М – НОРМА, 1998. 768 с.

К.Б. Марисюк

доцент, доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального права і процесу,
Інституту права, психології та інноваційної освіти

А.Р. Креховецька

Інститут права, психології та інноваційної освіти

ДО ПИТАННЯ ПРО МОМЕНТ ЗАКІНЧЕННЯ СКЛАДНОГО (СКЛАДЕНОГО) ЗЛОЧИНУ

Про складний (або складений) злочин йде мова, як впливає із самої назви, тоді, коли злочин складається з двох або більше злочинних діянь, що утворюють, проте, один одиничний злочин [1, с. 224]. В навчальній літературі, рекомендованій для вивчення кримінального права, як приклад складеного злочину дуже часто наводять розбій (ст. 187 КК України), який одночасно посягає на два об'єкти: власність та особу. Слід зазначити, що таких злочинів в КК України є значна кількість (їх іноді в науковій літературі називають двооб'єктні склади злочинів). Кожна з декількох дій, якщо їх розглядати ізольовано, утворює самостійний злочин. Виходячи із органічного зв'язку між ними, законодавець об'єднує їх в один злочин, вчинення якого тягне кримінальну відповідальність як за одиничний злочин – за однією статтею (частиною статті) Кримінального кодексу.